

МНОГОЕЗИЧИЕТО В УЧИЛИЩНА СРЕДА КАТО ПОЛИТИЧЕСКИ И ПРАКТИКО- ПЕДАГОГИЧЕСКИ ПРОБЛЕМ

Янка Коева

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Резюме. В статията се разглеждат някои основни научни идеи за многоезичието. Разграничават се усвояването на чужд език и на книжовния език, различен от майчиния. Двата типа многоезичие функционират на компетентностно равнище по подобен начин, което повлиява съвременните практики на обучение. Комуникативният подход се отразява благоприятно върху подбора и формулирането на учебните задачи. Чрез тях се постига такова овладяване на целевия език, което е полезно за всекидневието на учениците. Мултикултурализмът налага промяна и в политиките за организиране на училищното обучение. Усвояването на нов език не представлява елитарно занимание, а е част от задължителното общо образование на съвременния млад човек. Благодарение на чуждите езици той може да се интегрира в конкурентния трудов пазар и да се докосне до европейското културно богатство.

Ключови думи: многоезичие; училище; образование

Многоезичието в контекста на европейската и българската езикова политика

Образователните политики, свързани с многоезичието, са неразделна част от реализирането на идеята за обединена Европа. В този контекст се разграничават две основни линии: поддържане на езиковото многообразие в Европа и стимулиране на усвояването на „други“ езици, различни от родния. Макар че българският език е един от официалните служебни езици в Европейския съюз, у нас съществува необходимост от преосмисляне на проблема за многоезичието. На нормативно равнище в Закона за предучилищното и училищното образование от 2015 г., чл.5¹⁾ ясно са дефинирани две негови цели:

- придобиване на компетентности за разбиране на глобалните процеси, тенденции и техните взаимовръзки;
- придобиване на компетентности за разбиране и прилагане на принципите, правилата, отговорностите и правата, които произтичат от членството в Европейския съюз.

Безспорно е, че реализирането на тези цели е възможно само чрез решаване на проблемите, свързани с многоезичието. Със специални наредби²⁾ още от 2001 г. се правят опити за въвеждане на обучението по чужд език като елемент на задължителноизбираемата подготовка още от първи клас. Същото се отнася и до обучението по майчин език. Въпреки това в научната литература има различни схващания за многоезичието, което се отразява и върху практиките в училищното обучение.

Основни тези за многоезичието

В свои по-ранни публикации³⁾ авторката разглежда подробно съществуващите интерпретации за многоезичието по повод на обучението по немски език като чужд. В научната литература се използват четири критерия за определяне на многоезичието:

- използването на езика като служебен (Amtssprache) спрямо регионалните езици (диалектите);
- използването на езика в обособена малцинствена група;
- книжовен език, който действа като норма спрямо социолектните или диалектните варианти;
- писмено или устно кодирани езици (Neuner u.a. 2009).

В рамките на чуждоезиковото обучение на преден план излизат функциите на езика като служебен и книжовен. Съвсем естествено е в училище да се усвояват официално възприетите норми за неговата употреба. Същевременно засилването на влиянието на комуникативния подход предполага използването и на някои разговорни конструкции или такива, които са характерни за съответната възрастова група ученици. Водеща роля придобива активността на ученика, докато учителят се превръща в модератор на учебния час. От значение са езиковите компетентности, които той има по родния си език, общувайки многовариантно. В учебното съдържание се въвеждат конструкции, значими за всекидневното общуване, откъдето произтича и цялостното преосмисляне на методиката на чуждоезиковото обучение. Употребата на новоусвоявания език определя методите и средствата, които учителят трябва да подбере с оглед постигането на водещата обща цел.

Преосмислянето на целите и съдържанието на обучението по чужд език е свързано и с дискусите в рамките на мултикултурализма. Както посочва Герджикова (2017), „представители на различни езикови, етнически или религиозни общности се срещат в класната стая, а учителят трябва да съумее да постигне пълноценно взаимодействие с тях и между тях“. В тази интерпретация „чуждият“ език е книжовният език. Ситуацията тук е точно обратната на тази, при която книжовният (роден) език противостои на най-често устно използвания в рамките на битовото общуване. Учителите са склонни да пренебрегват притежаваните от тези групи ученици езикови компетенции и съзнателно или несъзнателно да им налагат книжовната норма.

Очевидно, в двата случая се касае за многоезичие. От комуникативна гледна точка те са подобни: ученикът трябва да извърши учебни действия, които са социални по природа, защото го свързват с друга група ученици или възрастни. Многоезичието е същевременно и индивидуално, защото отразява знанията и уменията на отделната личност. Описаните две форми на многоезичие предполагат усъвършенстване на стратегиите за езиково обучение.

Стратегии за повишаване качеството на мултилингвалното обучение

Поставянето на въпроса за постигане на високи резултати в мултилингвалното обучение променя традиционната гледна точка към методическото понятие „постижение“. След 2008 г. то се свързва с дефинирането на компетентността от Каспари и др. в сферата на чуждоезиковото обучение като съвкупност от знания, способности, умения, нагласи, мотивация, волеви и социални компоненти, както и от опит и конкретно действие (Arras, 2009, р. 207). Чрез въвеждането на мотивационните, волевите, социалните и дейностните компоненти се преодолява елитарността на понятието „чуждоезикова компетентност“. Разширява се неговият обхват, което води и до преосмисляне на идеите за качество на обучението. Неслучайно сред критериите за подбор на най-добрите немски училища се включват тези „с високи постижения ... по основните учебни предмети“ и със „справяне с многообразието“, свързано с етническа или социална принадлежност (Gerdjikova 2013, р. 507).

Промяната във възгледа за мултилингвалното обучение проличава и в анализите за резултатите от външното оценяване. В тях се изтъква широкият обхват на критериите за оценяване качеството на тестовите задачи по чужд език в училищата с интензивно изучаване. Наред с традиционните – обективност, надеждност и валидност, се посочват още и „сравнимост, балансираност, специфичност, икономичност, практичност, дискриминативна сила на задачите, стандартизация, обратно влияние върху обучението, автентичност на задачите и редица други“ (Gergova 2015, р. 436). Описанието на тестовите задачи свидетелства за новия подход към усвояването на целевия за ученика език. Справянето с тях предполага усвояването на комплексни умения, свързани с основните езикови дейности⁴⁾ – слушане, четене, овладяване на граматиката и лексиката.

Концентрирането на вниманието върху компетенциите в процеса на чуждоезиковото обучение релативира дидактическото схващане за ролята на грешките. Отношението към тях от негативно се трансформира в позитивно, тъй като те вече се явяват белег на езиковото развитие на учениците. Установяването на типичните за тях грешки насочва учителите към профилиране и индивидуализиране на педагогическото взаимодействие. В този смисъл „грешката“ става източник на ценна информация за диагностика на учениковите постижения. Преодолява се типичният страх за „свободна

употреба“ на езика и се постига по-висока степен на комуникативна активност. Учениците придобиват трайни умения за използването на целевия език и уверено се адаптират към новите за тях културни норми. Те установяват, че допусканите от тях грешки не нарушават комуникативността на изказаните мисли в устна или писмена форма. По такъв начин еволюира методическото схващане за същността на чуждоезиковото обучение. На преден план излиза въпросът „с какво и в каква степен, на какво ниво“ се справят учениците (Arras 2009, p. 212).

Образователни политики за подкрепа на мултилингвалното обучение

Преосмислянето на явлението „мноезичие“ в училищна среда се нуждае от политически мерки за преодоляване на бариерите във взаимодействието между представителите на различни културни общности. В Общоевропейската референтна рамка за езиците ясно се откроява политическото значение на многоезичието. То предполага създаване на условия в отделното училище или в образователната система на една страна за паралелно използване на два или повече езика. Всеки от тях допринася за индивидуалното израстване на учениците, независимо дали се касае за майчиния, за езика на мнозинството или на тесен кръг от социални актьори. Многоезичието формира нов тип менталност, разширява всекидневния опит, допълва наличните знания и умения. По такъв начин се постига по-голяма пълнота на комуникативното действие; възпитава се чувството за разбиране и вживяване в света на другия; формира се усещането за взаимност и подкрепа⁵⁾.

Ето защо Европейската комисия си поставя три основни цели, които подкрепят многоезичието:

- стимулиране на изучаването на езици и на езиковото многообразие в обществото;
- стимулиране на многоезичието в икономиката;
- достъп на гражданките и гражданите на Европейския съюз до информация на техния роден език⁶⁾.

От тях произтичат някои важни задачи за националните образователни системи. На първо място, необходимо е да се подобри методическата подготовка на учителите не само по чужд, но и по роден език чрез усвояването на основните идеи за мултикултурното образование, защото „социалните и политическите „усещания“ за неговите проявления поддържат непрекъснатата динамика – от идеята за „образование на малцинствата“ до идеята „образование за всички“ (Gerdjikova 2015, p. 150). Възприемането на многоезичието като „философия“ на функционирането на съвременното училище означава радикална промяна в професионалните роли на учителите. Те би трябвало да се превърнат в посредници на културното взаимодействие, в модулатори на възникващите напрежения между „различните“.

На следващо място се очертава необходимостта от промяна в стратегиите за оценяване на езиковите компетенции на учениците. Важно е те да осъзнаят важността на знанията по езика като инструмент за решаване на задачи от всекидневието на съвременния човек. Перфекционизмът отстъпва на заден план, а „полезността“ на езиковата активност се превръща в основополагащ принцип на обучението.

Друга важна стъпка е разширяване на възможностите за достъп до богато медийно съдържание на различни езици. Свободният достъп до телевизионни предавания, радиоизлъчване, вестници, книги би разширил културните хоризонти на всички граждани в Европейския съюз. Не подлежи на съмнение и общуването чрез социалните мрежи, което би улеснило активното използване на езикови конструкции, които имат приоритет в една или друга група комуникатори.

Специализираното изучаване на повече от един чужд език в училище би улеснило мобилността на работната сила в рамките на Европейския съюз. За целта би било добре да се използват възможностите на дистанционното обучение и създаването на стимули за изучаване на по-малко популярни езици в сравнение с английския. Разрушаването на някои митове за „трудната“ немска граматика или за „трудното“ четене на френски, привличането на вниманието към италианския или към близките до българския славянски езици е постижима задача чрез методическото конструиране на атрактивни учебни курсове. Създаването на усещането за усвояването на нов език като „игра“ би разрушило социалните стереотипи при вземането на решение за изучаване на нов чужд език.

Заклучение

Изброените мерки описват в най-общ план възможностите за превръщането на многоезичието в предпоставка за формиране на младите хора и за израстването им като активни европейски граждани. Възползването от предимствата на добрата езикова подготовка създава нови перспективи за тяхната житейска реализация и за адаптирането им към конкурентната пазарна среда. Взаимното проникване между езиците и културите би засилило чувството за общност и съпринадлежност към възникването на една нова реалност, наричана засега кратко „Обединена Европа“.

БЕЛЕЖКИ

1. Закон за предучилищното и училищното образование. – https://www.mon.bg/upload/12190/zkn_PUObr_180717.pdf (достъп: 15.01.2019).
2. Наредба № 6 от 28.05.2001 г. за разпределение на учебното време за достигане на общообразователния минимум по класове, етапи и степени на образование.

- https://mon.bg/upload/4242/nrdb_6_01_razpr_uchebno_verme.pdf (достъп: 15.01.2019).
3. Коева, Я. (2019). Многоезичие и обучението по немски език като чужд. В. Търново: Ивис; Коева, Я. (2018). Невродидактика и многоезичие. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“.
 4. Национално външно оценяване за VII клас. – <https://www.mon.bg/bg/100149> (достъп: 15.01.2019).
 5. Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen – GoetheInstitut. – <http://www.goethe.de/z/50/commeuro/103.htm> (достъп: 15.01.2019).
 6. L_2014161EN.01000301.xml – EU Law and Publications. – <http://publications.europa.eu/resource/cellar> (достъп: 15.01.2019).

ЛИТЕРАТУРА

- ARRAS, U., 2009. Kompetenzorientierung im Fremdsprachenunterricht – was heißt das eigentlich? *Pandaemonium germanicum*, Vol. 2, pp. 206 – 217.
- ГЕРГОВА, Д., 2015. Националното външно оценяване по чужди езици – традиции и предизвикателства. *Стратегии на образователната и научната политика*, Vol. 4, pp. 435 – 448.
- ГЕРДЖИКОВА, Н., 2013. Практически модели за организация на училището в контекста на европейските тенденции за реформиране на началното и средното общо образование. *Педагогика*, Vol. 4, pp. 506 – 517.
- ГЕРДЖИКОВА, Н., 2015. *Теория на мултикултурното образование*. София: Авангард Прима.
- ГЕРДЖИКОВА, Н., 2017. Феноменът „многоезичие“ – учебни политики и практики. *Стратегии на образователната и научната политика*, Vol. 3, pp. 308 – 312.
- NEUNER, G., HUFESSEN, B., KURSİŞA, A., MARX, N., KOITHAN, U. & ERLLENWEIN, S., 2009. *Deutsch als zweite Fremdsprache*. Berlin, München, Wien, Zürich, New York: Langenscheidt.

REFERENCES

- ARRAS, U., 2009. Kompetenzorientierung im Fremdsprachenunterricht – was heißt das eigentlich? *Pandaemonium germanicum*, Vol. 2, pp. 206 – 217.
- GERGOVA, D., 2015. Natsionalnoto vanshno otsenyavane po chuzhdi ezitsi – traditsii i predizvikelstva. *Strategies for Policy in Science and Education*, Vol. 23(4), pp. 435 – 448 [in Bulgarian].
- GERDZHIKOVA, N., 2013. Prakticheski modeli za organizatsiya na uchilishteto v konteksta na evropeiskite tendentsii za reformirane na

- nachalnoto i srednoto obshto obrazovanie. *Pedagogika - Pedagogy*, Vol. 85(4), pp. 506 – 517 [in Bulgarian].
- GERDZHIKOVA, N., 2015. *Teoriya na multikulturnoto obrazovanie*. Sofia: Avangard Prima [in Bulgarian].
- GERDZHIKOVA, N., 2017. Fenomenat „mnogoezichie” – uchebni politiki i praktiki. *Strategies for Policy in Science and Education*, Vol. 25(3), pp. 308 – 312 [in Bulgarian].
- NEUNER, G., HUFSEIN, B., KURSIŠA, A., MARX, N., KOITHAN, U. & ERLINWEIN, S., 2009. *Deutsch als zweite Fremdsprache*. Berlin, München, Wien, Zürich, New York: Langenscheidt.

MULTILINGUALISM IN THE SCHOOL ENVIRONMENT AS A POLITICAL AND PRACTICAL-PEDAGOGICAL PROBLEM

Abstract. The article discusses some basic scientific ideas about multilingualism. The learning of a foreign language and the literary language other than the mother tongue is distinguished. Both types of multilingualism function at a competent level in a similar way, which influences modern learning practices. The communicative approach has a beneficial effect on the selection and formulation of the learning tasks. Through them it is achieved such a mastery of the target language, which is useful for students' everyday life. Multiculturalism also requires a change in the policies of organizing school education. Learning a new language is not an elitist occupation, it is part of the obligatory general education of the modern young person. Thanks to foreign languages, he can integrate into the competitive labor market and touch European cultural heritage.

Keywords: multilingualism; school; education

✉ **Assoc. Prof. Yanka Koeva, DSc.**

ORCID iD: 0000-0003-2273-1288

Faculty of Modern Languages

Department of Methodology of Linguistic and Literary Education

St. Cyril and St. Methodius University

VelikoTarnovo, Bulgaria

E-mail: ya.koeva@uni-vt.bg